

The Conditions and Legal Effects of Mergers of Commercial Companies in Iranian and European Union Law, with Particular Emphasis on Competition Law

Mohammad Hossein Taghipour ¹, **Seyedeh Tahereh Mousavi Khatir** ², **Mehdi Taleghan Ghafarri** ³

1. °Assistant Professor of Private Law, Faculty of Law & Political Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, (Corresponding Author), Email: mh.taghipour@umz.ac.ir

2. °PhD in Private Law, Faculty of Law & Political Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, Email: s.mosavikhatir02@umail.umz.ac.ir

3. °PhD Candidate of Private Law, Faculty of Law & Political Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, Email: mehdi_t_ghaffari@yahoo.com

Abstract

Received:
2023/09/09
Revised:
2025/04/15
Accepted:
2025/12/24
Published
online:
2026/03/28

The merger of commercial companies is a legal process whereby, without undergoing formal dissolution and liquidation proceedings, one commercial company is absorbed into another, or an entirely new company is formed through the combination of two or more existing companies. While corporate mergers have a long-standing legal tradition in jurisdictions such as England and the United States, they remain a relatively recent and underdeveloped legal institution in Iranian law, where they are addressed only in a fragmented and unsystematic manner across a disparate array of legislative instruments. This study adopts a descriptive-analytical methodology within a comparative framework to examine the legal architecture governing corporate mergers, the criteria and substantive standards for merger approval, the procedural and formal requirements, and the legal consequences of mergers under both Iranian law and European Union law, with particular emphasis on the role and requirements of competition law. The analysis encompasses the European Union's merger control regime, established under Regulation (EC) No 139/2004 and administered by the European Commission through the application of the Significantly Impeding Effective Competition Test, as well as the evolving Iranian framework, including the relevant provisions of the Law on Implementing the General Policies of Article 44 of the Constitution and the successive drafts of the Commercial Code Bill. The findings indicate that, notwithstanding the significant structural and procedural differences between the two legal systems, both pursue the fundamental objective of preserving effective competition in the market and preventing anti-competitive concentrations. Nevertheless, the deficiencies and legislative gaps surrounding this legal institution in Iranian law remain pronounced, particularly with regard to the absence of a comprehensive statutory framework governing merger procedures, the protection of creditors and minority shareholders, and the institutional mechanisms for competition-based merger control. The study concludes that the enactment of a coherent and comprehensive legislative framework governing corporate mergers is an urgent and indispensable necessity to eliminate existing legal ambiguities, to align Iranian law with international standards, and to provide legal certainty in the context of the increasing internationalisation of commercial companies and the expansion of cross-border commercial transactions.

Keywords: Mergers of Commercial Companies; European Union Law; Iranian Law; Competition Law; Conditions and Legal Effects of Mergers.

How To Cite: Taghipour, MH; Mosavi Khatir, ST & taleghan ghafarri, M. (2026). The Conditions and Legal Effects of Mergers of Commercial Companies in Iranian and European Union Law, with Particular Emphasis on Competition Law, *Comparative studies on Islamic and Western Law*, 13(1), 32-60. <https://www.doi.org/10.22091/csiww.2025.8583.2324>

Extended Abstract

The merger of commercial companies is a legal process whereby one company is absorbed into another, or an entirely new company is formed through the combination of two or more existing companies, without formal dissolution and liquidation. While corporate mergers have a long-standing tradition in jurisdictions such as England and the United States, they constitute a relatively recent and underdeveloped institution in Iranian law, addressed only sporadically and in a fragmented manner across various legislative instruments. Given the importance of this subject for the modernization of commercial law and the facilitation of cross-border economic activity, this study adopts a descriptive-analytical methodology within a comparative framework to examine the legal architecture governing corporate mergers, the criteria for merger approval, and the legal consequences under both Iranian law and European Union law, with particular emphasis on competition law. The central research questions are threefold: how are corporate mergers regulated in the European Union and Iran; what criteria and substantive standards do these systems employ for merger authorization, and what role does competition law play; and to what extent has Iranian law kept pace with international developments, and what legislative reforms are required to remedy existing deficiencies? The analysis begins with the European Union's merger control regime, first introduced in 1989 and substantially reformed through Regulation (EC) No 139/2004. The regime is administered by the European Commission, which possesses exclusive competence to review concentrations possessing a Community dimension. A significant innovation of the EU Merger Regulation is the adoption of the Significantly Impeding Effective Competition Test (SIEC Test) as the substantive standard for distinguishing permissible concentrations from those that must be prohibited or modified. This test directs the Commission to assess whether a concentration would significantly impede effective competition in the common market or a substantial part thereof, in particular through the creation or strengthening of a dominant position. The EU framework establishes four sequential conditions for assessing compatibility with the common market. First, it must be established whether a "concentration" exists within the meaning of Article 3(1), encompassing both the merger of previously independent undertakings and the acquisition of direct or indirect control over the whole or parts of one or more undertakings. Control is defined functionally as the possibility of exercising decisive influence, and the Regulation applies exclusively to concentrations of a lasting, structural character. Second, it must be assessed whether the concentration possesses a Community dimension under Article 1(2), determined by reference to the aggregate worldwide and Community-wide turnover measured against specified financial thresholds. Notably, in 2021 the Commission revised its approach to the referral mechanism under Article 22, accepting that concentrations falling below jurisdictional thresholds may nonetheless be reviewed where they affect trade between Member States and threaten to significantly affect competition within the referring State or States. Third,

a substantive assessment examines market structure, the market position and economic power of the undertakings concerned, alternatives available to suppliers and users, barriers to entry, supply and demand trends, and the interests of intermediate and ultimate consumers, as well as technical and economic progress provided it benefits consumers and does not obstruct competition. Fourth, where a concentration is found incompatible, the Commission examines whether an efficiency defense may remedy the incompatibility, provided the claimed efficiencies benefit consumers, are merger-specific, and are verifiable. In Iranian law, the regulatory landscape remains nascent. The Commercial Code of 1311 (1932) and the Bill Amending Part of the Commercial Code of 1347 (1968) make no reference to the merger of commercial companies. Until the early 2000s, only fragmented provisions existed in relation to cooperative and state-owned companies. Incremental legislative measures were subsequently adopted, including Article 35 of the Law of the Third Economic, Social and Cultural Development Plan (2000), addressing the abolition of monopolies; the Regulations on the Taxation of Companies Involved in Mergers (2001); paragraph (a) of Article 40 of the Law of the Fourth Development Plan (2004); and the Law on Implementing the General Policies of Article 44 of the Constitution (2008). Articles 47 to 49 of the latter instrument make specific reference to mergers. The Iranian competition framework has adopted the distortion of competition as the standard for identifying harmful acquisitions, and Article 48 introduces criteria for merger assessment: unfair commercial practices, abnormal price increases resulting from the merger, the creation of a significant concentration of market power, and the creation of a controlling enterprise. Under Article 62, the Competition Council is the sole authority competent to address anti-competitive practices and must review anti-competitive mergers on its own motion or upon the request of any interested party. However, obtaining prior authorization from the Competition Council before effecting a merger is not mandatory under current legislation, although Article 49 provides the option to seek such authorization. Chapter 3 of the new Commercial Code Bill, passed by the Islamic Consultative Assembly in 1403 (2024–2025), addresses company mergers in detail in Articles 916 to 943. Article 918 expressly stipulates that mergers must comply with competition and anti-monopoly provisions, and that in certain cases obtaining Competition Council authorization is mandatory. However, this Bill has not completed the legislative process, having failed to secure Guardian Council approval, and successive versions drafted in 2005, 2011, and 2014 have not been enacted. The legal effects of corporate mergers under Iranian law are significant. The merger extinguishes the legal personality of the acquired company, dissolves it without liquidation, and effects a universal transfer of all rights and obligations to the acquiring or newly formed company. The merger primarily affects the shares or interests of the acquired company. It also materially impacts third parties, including creditors and bondholders, although the current Commercial Code makes no provision for their protection. Article 929 of the 1403 Bill affords creditors and non-share security holders two months from publication of the merger notice to lodge

objections with the company or the court, and prohibits completion of the merger during this period or where sufficient security has not been provided. The merger also affects the workforce of the acquired company, a matter addressed not in the Commercial Code but by Article 40(a) of the Fourth Development Plan Law, which obliges the acquiring company to employ the acquired company's workforce and makes provision for unemployment insurance or redundancy payments in case of surplus staff. The comparative analysis reveals that, despite significant differences in procedural and substantive regulation, both legal systems share the fundamental objective of preserving competition and combating anti-competitive practices. However, the deficiencies and legislative gaps in Iranian law remain pronounced. The study concludes that enacting a comprehensive and coherent legislative framework governing corporate mergers is indispensable to eliminate existing legal ambiguities and deficiencies, particularly given the increasing internationalization of commercial companies and cross-border transactions. It is recommended that, in addition to drafting merger regulations responsive to current needs and accelerating the enactment of the Commercial Code Bill, the Iranian legal system draw upon leading jurisdictions to align domestic rules with international standards, and that the legislature refrain from addressing mergers in disparate, scattered, and uncoordinated enactments.

Keywords: Mergers of Commercial Companies; European Union Law; Iranian Law; Competition Law; Conditions and Legal Effects of Mergers.

شرایط و آثار ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و اتحادیه اروپا با تأکید بر حقوق رقابت

محمدحسین تقی پور درزی نقیبی^۱، سیده طاهره موسوی خطیر^۲، مهدی طالقان غفاری^۳

۱. استادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول)، رایانامه: mh.taghipour@umz.ac.ir
۲. دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، رایانامه: s.mosavikhatir02@umail.umz.ac.ir
۳. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، رایانامه: mehdi_t_gaffari@yahoo.com

چکیده

ادغام شرکت‌های تجاری فرآیندی است که در نتیجه آن بدون انجام تشریفات انحلال، شرکت تجاری با شرکت دیگر یکی شده و یا شرکت جدیدی از یکی شدن دو یا چند شرکت تجاری ایجاد می‌گردد. ادغام شرکت‌های تجاری در برخی نظام‌های حقوقی همانند انگلستان و آمریکا سابقه‌ای طولانی دارد، لیکن در حقوق ایران پدیده‌ای نو محسوب می‌شود که در برخی قوانین به صورت پراکنده نسبت به آن اشاره شده است. به دلیل اهمیت این موضوع در این پژوهش، به شیوه توصیفی تحلیلی، ضمن بررسی ادغام شرکت‌های تجاری و مسائل مرتبط با آن همانند معیار قابل اعمال برای اعطای مجوز ادغام و مراحل و تشریفات و آثار ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا و ایران، به این نتیجه دست یافتیم که با وجود تفاوت ادغام در این دو نظام حقوقی، هر دو نظام هدف نسبتاً یکسان و واحدی را جهت ادغام شرکت‌های تجاری مدنظر قرار داده‌اند، ولیکن ضعف و خلأ قانونی این نهاد حقوقی در حقوق ایران کاملاً مشهود بوده که بررسی و رفع آن‌ها حیاتی است. لذا ضرورت تدوین و وضع قوانینی جامع در ارتباط با این وظیفه و رفع خلأها و نواقص قانونی؛ خصوصاً با توجه به بین‌المللی گردیدن شرکت‌های تجاری و افزایش مبادلات فرامرزی به شدت احساس می‌گردد.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۶/۱۸

تاریخ اصلاح:

۱۴۰۴/۰۱/۲۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۰/۰۳

تاریخ انتشار برخط:

۱۴۰۵/۰۱/۰۸

کلیدواژگان: ادغام شرکت‌های تجاری، حقوق اتحادیه اروپا، حقوق ایران، حقوق رقابت، شرایط و آثار ادغام.

استناد: تقی پور درزی نقیبی، محمدحسین؛ موسوی خطیر، سیده طاهره و طالقان غفاری، مهدی (۱۴۰۵). شرایط و آثار ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و اتحادیه اروپا با تأکید بر حقوق رقابت، *پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، ۱۳(۱)، ۳۲-۶۰. <https://www.doi.org/10.22091/csiw.2025.8583.2324>

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

امروزه بخش عظیمی از فعالیت‌های اقتصادی برعهده شرکت‌های تجاری است (اسکینی، ۱۳۹۳: ۱). در روش داخلی توسعه، شرکت‌های تجاری جهت توسعه فعالیت تجاری خود با شیوه‌هایی همانند افزایش کارکنان خود و یا خرید و یا اجاره ابزارآلات، میزان تولید را به حداکثر می‌رسانند و در روش خارجی توسعه، شرکت‌های تجاری جهت توسعه فعالیت‌های تجاری با شرکت‌های دیگر ادغام می‌شوند (Hampton, 1990: 392). در ارتباط با ادغام شرکت‌های تجاری علاوه بر واژه Merger و integration، الفاظ و اصطلاحات متنوعی همانند Take over و Acquisition به کار برده می‌شوند که هر کدام از آن‌ها، دارای آثار متفاوتی هستند^۱. جهانی شدن اقتصاد، محیطی بسیار رقابتی ایجاد کرده است که در آن تعداد زیادی از شرکت‌ها معتقدند که مشارکت در ادغام‌ها و تملک‌های فراملی^۲ برای رشد اقتصادی و پیروزی در بازارهای رقابتی ضروری است (Faizan Malik & et al, 2014: 521). از سوی دیگر جایگاه ویژه گروه شرکت‌ها و سرمایه‌گذاری بین‌المللی انکار ناشدنی است.

این جایگاه برجسته و عمق نفوذ آن‌ها در سرمایه‌گذاری بین‌المللی به حدی است که شرکت‌ها نقشی هم پای دولت‌ها در سرمایه‌گذاری پیدا کرده‌اند (عاشوری و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۵۷) ادغام و تملک ازجمله تصمیمات راهبردی هستند که سرمایه‌گذاران با انگیزه‌های متعددی آن را اتخاذ می‌کنند (محمدی نیک،

۱. براساس بند ۵ ماده ۵ دستورالعمل تصاحب اتحادیه اروپا (Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on take over) به معنای تصاحب و تسلط کردن شرکتی توسط شرکت دیگر از طریق خرید سهام آن شرکت است. این اصطلاح، معنایی وسیع‌تر از لفظ Merger دارد و علاوه بر تصاحب یک شرکت به وسیله شرکت دیگر، به معنای تملک به وسیله یک شخص یا یک گروه است. وجه ممیزه Take Over با Merger، این است که در اولی، ادغام دو شرکت بر خلاف دیگری، مستلزم انحلال شرکت ادغام شونده نیست.

Acquisition به معنای تملک شرکت به معنای عام کلمه است. تفاوت آن با اصطلاح Take Over در این است که در Take Over ممکن است کنترل یک شرکت توسط سهامداران خود شرکت انجام گیرد. در حالی که در این اصطلاح، تصاحب ممکن است به دو صورت انجام شود؛ تحصیل سهام (Acquisition of asset) و تحصیل دارایی (Acquisition of stock). در تحصیل دارایی، شرکتی در نتیجه خرید دارایی شرکت دیگر، شرکت مزبور را عملاً در خود ادغام می‌کند. تفاوت Merger با Acquisition of stock در این است که بر خلاف Merger در تحصیل دارایی، بعد از انعقاد قرارداد، شخصیت حقوقی شرکتی که دارایی خود را فروخته است، باقی می‌ماند. در Acquisition of asset، یعنی تحصیل سهام، شرکتی، با انعقاد قرارداد با سهامداران شرکت دیگر و خرید سهام آنها، کنترل شرکت را در دست گرفته و موجبات انحلال آن شرکت را فراهم می‌آورد (جعفری صامت، ۱۳۹۳: ۱۴-۱۵).

۱۳۹۵: ۱۴).^۱ این گونه قراردادهای M&A^۲ در واقع بیانگر انتقال مالکیت و تغییر در کنترل شرکت بوده و از روش‌های اساسی تمرکز تولید و سرمایه در مقیاس بین‌المللی می‌باشند (Chernenko & et al, 2021: 2). گرچه ادغام و تملک اصطلاحات یکسانی نیستند، اما اغلب به جای یکدیگر استفاده می‌شوند، زیرا درحالی‌که در تملک، یک شرکت بخش یا کل شرکت دیگری را خریداری می‌کند، در ادغام دو یا بیش از دو شرکت، در هم ادغام و یک شرکت را تشکیل می‌دهند (Faizan Malik & et al, 2014: 521; A). در نتیجه ادغام شرکت‌های تجاری که لازمه منحل شدن شخصیت حقوقی آن شرکت با شرکت‌های ادغام شونده و ورود سرمایه و سرمایه‌داران تازه وارد به شرکت است (پاسبان، ۱۳۹۱: ۲۱۵)، شرکتی دیگر را امحاء و در خود حل می‌کند و یا اینکه چند شرکت در هم حل شده و شرکت دیگری از آن‌ها به وجود می‌آید و با محو شخصیت حقوقی قبلی و شکل‌گیری شخصیت حقوقی جدید (میرمحمد و منتظر و ابراهیمی، ۱۴۰۱: ۳۷۱)، دارایی شرکت‌هایی که در نتیجه ادغام از بین می‌روند به شرکت جدید انتقال می‌یابد (اسکینی، ۱۳۹۳: ۵۵-۵۶).

ادغام شرکت‌های تجاری یکی از نهادهای حقوقی مؤثر است که کارکرد و تأثیری دوگانه بر بازار دارد و علاوه بر اینکه موجب صرفه‌جویی در مقیاس و حیطه و کاهش هزینه مالی (محمودی نیک، ۱۳۹۵: ۶۹) و افزایش بهره‌وری و کسب سهم بیشتری از بازار (Yang and Zarin, 2011: 9) و هماهنگ شدن شرکت‌ها با محیط رقابتی، فعالیت اقتصادی و تجاری، برای افزایش توان اقتصادی و قدرت رقابتی آن‌ها می‌گردد، با افزایش توان آن‌ها خطر ایجاد انحصار در بازار به منظور کاستن از قدرت فعالیت سایر فعالان در عرصه موضوع فعالیت شرکت‌های ادغام شونده و انحصارطلبی را نیز در پی خواهد داشت (مجاهد، ۱۴۰۰: ۱؛ L. Neuhauser, 2007: 1) و می‌تواند مانع بالقوه‌ای برای رقابت سالم باشد (Saparevska, 2023: 3).

۱. شرکت‌های پیش رو و فعال در زمینه فناوری دیجیتال از جمله، گوگل، آمازون، فیسبوک، اپل و مایکروسافت نمونه‌هایی از فعال‌ترین شرکت‌ها در زمینه ادغام و تملک در سطح جهانی هستند. هدف این شرکت‌ها اغلب استارت آپ‌های جوانی هستند که هنوز در مرحله توسعه محصول و کسب و کار خویش هستند با این حال برخی از آن‌ها ممکن است پتانسیل به چالش کشیدن شرکت‌های پیش رو را داشته باشند (Ovaskainen, 2023: 6).

در حقوق ایران در قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ و لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷، اشاره‌ای به ادغام شرکت‌های تجاری نگردیده است. این خلأ قانونی خصوصاً تا سال ۱۳۸۰ کاملاً محسوس بوده و صرفاً مقررات کلی و پراکنده‌ای در خصوص شرکت‌های تعاونی و دولتی ملاحظه می‌گردید و در نهایت در سال ۱۳۷۹ در ماده ۳۵ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی به لغو انحصار و جلوگیری از فعالیت‌های انحصارگرانه توجه شده و جهت تکمیل قوانین مرتبط با ادغام شرکت‌های تجاری اقدام به تصویب مقرراتی ازجمله مقرراتی در مورد مالیات شرکت‌های درگیر در ادغام مصوب ۱۳۸۰ و تصویب بند الف ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳ و قانون اجرای سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی و واگذاری فعالیت‌ها و بنگاه‌های دولتی به بخش غیردولتی مصوب ۱۳۸۷ گردید (حقیقت، ۱۳۸۷: ۱۵۷). تدوین لایحه قانون تجارت از سال ۱۳۸۰ نیز ازجمله اقدامات مؤثر در طول سال‌های اخیر است که به دلیل عدم تأیید شورای نگهبان تاکنون قابلیت اجرایی نیافته است.

لذا با توجه به اهمیت ادغام شرکت‌های تجاری خصوصاً در سطح فراملی، پرسش‌های مهمی که این مقاله درصدد پاسخ به آن است این است که ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا و ایران چگونه است؟ معیار و مبنای حقوق اتحادیه اروپا و ایران جهت صدور مجوز ادغام و نقش حقوق رقابت چیست؟ هدف و آثار ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و اتحادیه اروپا چیست؟ و آیا ایران همسو با پیشرفت‌هایی که در این خصوص در سطح جهانی تحقق یافته است، پیشرفت نموده و قوانین موجود در این زمینه در حقوق ایران جامع و کامل است یا خیر؟ لذا در این مقاله سعی بر آن خواهد شد تا با بررسی تطبیقی مقررات موجود در حقوق اتحادیه اروپا و ایران، علاوه بر بررسی ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا و ایران، ضمن اشاره به خلأهای موجود در این خصوص، راهکار متناسب با آن ارائه شود.

۱. ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا

رژیم کنترل ادغام اتحادیه اروپا برای نخستین بار در سال ۱۹۸۹ با تصویب مقررات ادغام اتحادیه اروپا معرفی (Todino & et al, 2012: 1; Thatcher, 2014: 3) و از آن زمان، بیش از ۶۰۰۰ تصمیم در مورد

پیشنهادهای ادغام توسط کمیسیون اروپا^۱ اتخاذ گردیده است (Bernhardt, 2020: 2). برخلاف حقوق ایران که تصمیم‌گیری در خصوص ادغام شرکت‌های تجاری و آثار آن به صرف توافق شرکت‌های موضوع ادغام ایجاد می‌گردد (اسعدی نژاد، ۱۳۹۲: ۱۰۶)، در حقوق اتحادیه اروپا «کمیسیون اروپایی»^۲ با هدف نظارت بر بازارهای اروپایی و حفظ رقابت در اتحادیه اروپا تأسیس و دارای صلاحیت انحصاری برای بررسی و تأیید ادغام‌ها است (Metaxas & et al, 2006: 57).

در ۲۵ نوامبر ۲۰۰۳، شورای وزیران به یک توافق سیاسی در خصوص اصلاح آیین‌نامه کنترل ادغام دست یافت و در نهایت شورا رسماً در تاریخ ۱۶ دسامبر ۲۰۰۳، این اصلاحیه را به‌عنوان مقرره‌ای مرسوم به مقررات کنترل ادغام شرکت‌های تجاری در مرزهای اتحادیه اروپا به شماره ۲۰۰۴/۱۳۹ تصویب نمود.^۳ در ۱۶ دسامبر ۲۰۰۳، کمیسیون اطلاعیه‌ای در مورد ادغام‌های افقی^۴ صادر و معیارهای بررسی کمیسیون را توضیح داد. مقررات جدید و اطلاعیه کمیسیون از ۱ می ۲۰۰۴ لازم‌الاجرا گردید.^۵

۱-۱. معیار کمیسیون اروپایی برای صدور مجوز ادغام

با توجه به اهمیت ادغام شرکت‌ها در حقوق اتحادیه اروپا و جهت ایجاد نظم در این خصوص، مقررات ادغام کمیسیون اروپایی^۶ با هدف کسب اطمینان از عدم مخدوش گردیدن رقابت در بازار داخلی اتحادیه اروپا تصویب (VANDE WALLE, 2021: 3) و در اتحادیه اروپا برای همه شرکت‌های درگیر در فرآیند ادغام صرف‌نظر از ثبت یا مکان آن‌ها اعمال می‌شود (Mammadovm, 2022: 8). یکی از ابداعات مهم مقررات

1. EC

2. European Commission

3. Council Regulation (EC) No 139/2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation).

۴. در ادغام افقی (horizontal merger) دو شرکت تجاری که در یک صنعت به خصوص فعالیت می‌کنند، در یکدیگر ادغام شوند و اکثراً موجب انحصار در آن رشته از تجارت را فراهم می‌آورند. در ادغام عمودی (vertical merger) یک شرکت تجاری با یکی از تولیدکنندگان خود یا یکی از مشتریان خود ادغام می‌گردد (بیگی حبیب آبادی، ۱۳۸۷: ۴۲۹).

۵. جهت مطالعه دقیق‌تر تاریخچه ادغام شرکت‌ها در اتحادیه اروپا به پایان نامه تحت عنوان Business and legal aspects of cross-border M&A Vlatka cane نوشته under scrutiny of the Merger Regulation 4046/89/EEC مراجعه گردد.

۶. ECMR: The EC Merger Regulation

ادغام اتحادیه اروپا استفاده از شاخص مهم «مانع چشمگیر جریان مؤثر رقابت»^۱ جهت شناسایی دامنه مجاز ادغام از مصادیق ممنوع آن است (Wood, 2000: 253-254). این شاخص جهت ایجاد تعادل بین «ترویج رقابت» و «سیاست‌های صنعتی» جهت کمک به شرکت‌های ملی یا اروپایی اجرا می‌گردد (Thatcher, 2014: 3). مهم‌ترین نکته در خصوص کنترل ادغام‌های موجود در اتحادیه اروپا، تأثیر ادغام بر رقابت در بازار مشترک اتحادیه اروپا است. مسئله اصلی در این خصوص نیز سازگاری با بازار مشترک و تأثیر ادغام بر رقابت در بازارهایی است که شرکت‌های ادغام شده در آن فعالیت می‌کنند (Fugina, 2006: 476). جهت جلوگیری از ایجاد موقعیت مسلط شرکت‌های حاصل از ادغام و یا همان «مانع چشمگیر جریان مؤثر رقابت»؛ «کمیسیون رقابت»^۲ در دو سطح پیشگیرانه و بازدارنده به عنوان متصدی نظارت تعیین گردیده است. به همین منظور، مقررات ادغام اتحادیه اروپا^۳ سیستمی را برنامه‌ریزی نمود که به موجب آن اقداماتی که منجر به ایجاد «تمرکز در بعد اتحادیه‌ای اروپا» می‌گردند باید به کمیسیون اروپا اطلاع داده شوند که آن‌ها را منحصرأ بر اساس ملاحظات مرتبط با حقوق رقابت ارزیابی نمایند (European Union, 2016: 2).

در حقوق اتحادیه اروپا تصمیم شرکت‌ها در خصوص ادغام باید به تصویب کمیسیون اتحادیه اروپا برسد. محو شخصیت حقوقی شرکت و یا شرکت‌های ادغام شونده و انتقال دارایی‌ها که از مهم‌ترین آثار ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا می‌باشند نیز پس از اتخاذ تصمیم کمیسیون ایجاد می‌گردند (Dutilh, 2003: 27). استانداردهای حقوق رقابت، خصوصاً به دلیل اثرات طولانی مدت صدور مجوز ادغام و عدم امکان رجوع برای شرکت‌ها پس از تکمیل فرآیند ادغام، در تصمیم‌گیری کمیسیون حائز اهمیت هستند. کمیسیون پس از بررسی ادغام شرکت‌ها بر اساس استانداردهای رقابت و بررسی سه عامل بازار ادغام، رفاه مصرف‌کننده و ایجاد زمینه برابر برای رقابت، تصمیم خویش را مبنی بر رد و یا تأیید ادغام شرکت‌های تجاری اتخاذ و اعلام می‌نماید (Fugina, 2006: 480-481)؛^۴ شایان ذکر است بر اساس مقرر اتحادیه

1. The Significantly Impeding Effective Competition Test (SIEC Test)

2. Competition Commission

3. EU merger regulation

۴. تخمین زده می‌شود که از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹، کمیسیون اروپا حدود ۳۲۰۰ پرونده ادغام را بررسی کرده است (Mammadov, 2022: 9).

اروپا، با توجه به تأثیری که ادغام شرکت‌های تجاری بر حقوق اشخاص ثالث، مشتریان و رقبای شرکت‌های متقاضی ادغام خواهد داشت، کمیسیون، علاوه بر استماع اظهارات شرکت‌های متقاضی ادغام و کشورهای عضو^۱ (علی‌الخصوص کشورهای که ادغام بر صنایع و بازار آن‌ها تأثیرگذار است) طی یک جلسه استماع رسمی اظهارات طرفین و اشخاص ثالث را نیز استماع می‌نماید.^۲

در بخش ۳ ماده ۲ مقررات جدید ادغام اتحادیه اروپا مقرر گردیده است: «تمرکز در صورتی ناسازگار با بازار مشترک اعلام می‌گردد که به صورت قابل توجهی مانع رقابت مؤثر در بازار مشترک یا در بخش عمده‌ای از آن شده و به‌ویژه منجر به ایجاد یا تقویت موقعیت مسلط گردد» (Riesenkampf, 2004: 715). جهت بررسی این موضوع خصوصاً با توجه به تعداد زیاد معاملات فراملی، سه استاندارد مهم مورد بررسی قرار می‌گیرد: ۱. آیا ادغام موقعیت مسلط را ایجاد یا تقویت می‌نماید (استاندارد بررسی تسلط بر بازار)؛ ۲. آیا کاهش قابل توجهی از رقابت را در پی خواهد داشت و ۳. اثرات ادغام بر رقابت به چه صورت خواهد بود (Fugina, 2006: 479).^۳

بر اساس ماده ۴ مقرر، کمیسیون رقابت پس از بررسی ادغام، چنانچه ادغام را منجر به ایجاد موقعیت مسلط و مانعی جهت ایجاد رقابت برابر تشخیص ندهد، اجازه ادغام را صادر می‌نماید. سکوت کمیسیون در پایان مهلت تعیین شده نیز در حکم تأیید خواهد بود (Decker, 2009: 104) و چنانچه کمیسیون ادغام را منجر به ایجاد موقعیت مسلط و مانع رقابت برابر تشخیص دهد، شرکت مورد نظر همچنان این فرصت را دارد تا با اصلاح و مرتفع نمودن ایرادات، مجوزهای لازم را جهت حضور در بازار مشترک تحصیل نمایند و چنانچه اصلاحات مورد نظر کمیسیون در آن خصوص رعایت نگردد، کمیسیون می‌تواند تصمیم خود را لغو نماید (Rodger and MacCulloch, 2009: 292). درنهایت چنانچه ادغام در سطح بازارهای مشترک واقع نگردد، مشمول مقررات داخلی کشورهای عضو خواهد بود.

1. EUMR Article 19

2. EUMR Article 18

۳. برای ارزیابی اینکه آیا ادغام اثرات ضد رقابتی دارد یا خیر دو آزمون اصلی مورد استفاده قرار می‌گیرد: ۱. آزمون تسلط (DT) و ۲. آزمون کاهش قابل توجه رقابت (SLC). البته برخی، مانند اتحادیه اروپا از روشی ترکیبی که شامل هر دو آزمون مزبور می‌گردد استفاده می‌نمایند (Duso & et al, 2003: 46 2011: 984).

۲-۱. مراحل و تشریفات ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا

بر اساس قوانین فعلی اتحادیه اروپا، چهار شرط ضروری وجود دارد که باید قبل از آنکه کمیسیون بتواند ادغام (تمرکز) را با اهداف اتحادیه اروپا و بازار مشترک آن سازگار یا ناسازگار اعلام کند، رعایت شود: در ابتدا باید ثابت گردد که در آن مورد خاص، «تمرکز» بر اساس مفهوم ماده ۳ (۱) مقررات ادغام وجود دارد یا خیر؟ و در مرحله دوم باید ارزیابی گردد که آیا آن تمرکز بر اساس ماده ۱ (۲) مقررات ادغام «بعد اتحادیه‌ای»^۱ دارد یا خیر (Fugina, 2006: 478)؟ و در مرحله سوم باید ارزیابی ماهوی صورت پذیرفته و به این سؤال پاسخ داده شود که آیا تمرکز با بازار مشترک سازگار است یا خیر؟ و در نهایت، اگر در نتیجه ارزیابی فوق‌الذکر، مورد ادغام تحت بررسی ناسازگار با بازار مشترک تشخیص داده شود، باید بررسی گردد که آیا هیچ دفاع احتمالی که به هر نحوی تمرکز را از بین ببرد وجود دارد یا خیر؟ لذا در ذیل به بررسی برخی مفاهیم و موضوعات که در خصوص ادغام شرکت‌های تجاری در اتحادیه اروپا حائز اهمیت است پرداخته خواهد شد.

۱-۲-۱. مفهوم تمرکز در ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا

در ماده ۳ مقررات ادغام اتحادیه اروپا^۲ ایجاد تمرکز یکی از شروط اساسی ادغام برشمرده شده و در تعریف آن بیان شده است:

«تعریف تمرکز: ۱. هنگامی که تغییر کنترل امور مربوط به شرکت به صورت پایدار ناشی از موارد زیر باشد، تمرکز^۳ به وجود می‌آید:

الف. ادغام دو یا چند شرکت مستقل قبلی یا بخش‌هایی از شرکت‌ها؛ یا ب. کسب کنترل مستقیم یا غیرمستقیم بر کل یا بخش‌هایی از یک یا چند شرکت توسط یک یا چند نفر یا یک یا چند شرکت دیگر، خواه از طریق خرید اوراق بهادار یا دارایی، از طریق قرارداد یا به هر وسیله دیگر.»

1. Community dimension

2. Article 3 of EUMR

3. Concentration

بر اساس مقررات ادغام، تمرکز ترکیب قانونی دو یا چند شرکت از طریق ادغام یا اکتساب است که منجر به تغییر نحوه کنترل امور مربوط به شرکت به صورت پایدار و دائمی می گردد (J. Parisi, 2010: 4; Dutilh, 2003: 33). کنترل نیز بر اساس مقررات رقابت اتحادیه اروپا به روشی اطلاق می شود که منجر به امکان اعمال «نفوذ قاطع» توسط یک شرکت بر شرکت دیگر می گردد و به موجب آن در اثر ادغام دو یا چند شرکت تجاری، قدرت تعیین یا جلوگیری از اتخاذ مهم ترین تصمیمات استراتژیک مربوط به رفتار تجاری یک شرکت مانند تعیین بودجه، طرح تجاری، سرمایه گذاری های عمده و قدرت انتصاب مدیران ارشد به شرکتی که اقدام به ادغام نموده است تفویض می گردد. البته در خصوص تغییر کنترل به صورت پایدار، مقررات ادغام اتحادیه اروپا فقط با معاملاتی سروکار دارد که باعث ایجاد تغییر ساختاری پایدار در بازار می شود؛ بنابراین عملیاتی هایی که صرفاً موقتی هستند، خارج از محدوده مقررات ادغام اتحادیه اروپا قرار می گیرند (Todino & et al, 2012: 164).

بنابراین اولاً در مقررات ادغام از اصطلاح تمرکز استفاده شده است که بر اساس ماده ۳ این قانون، می تواند شامل هر دو عنوان ادغام و تملک گردد ولیکن هر تمرکزی را نمی توان ادغام به معنای خاص کلمه دانست؛ ثانیاً تمرکز در صورتی منجر به ادغام می گردد که موجب تغییر نحوه کنترل امور مربوط به شرکت به صورت پایدار گردیده و همچنین امکان اعمال «نفوذ قاطع» توسط یک شرکت بر شرکت دیگر را فراهم نمایند.

۲-۲-۱. بعد اتحادیه ای^۱ در ادغام شرکت های تجاری در حقوق اتحادیه اروپا

پس از آنکه ثابت گردید که «تمرکز» بر اساس مفهوم ماده ۳ (۱) مقررات ادغام تحقق یافته است در مرحله دوم باید بعد اتحادیه ای آن تمرکز یعنی «تحقق میزان گردش مالی مشخص شرکت های ادغام شونده» که

1. European Union dimension

نشان دهنده مبلغی است که از فروش محصولات و ارائه خدمات به دست می‌آید (3: Dutilh, 2003; 4: Kedogo Kigwiru, 2020) ثابت گردد.^۱

بر اساس ماده (۲) مقررات ادغام تمرکز زمانی یک بعد اتحادیه‌ای دارد که در آن:
«الف. مجموع گردش مالی کل شرکت‌های مربوطه در سراسر جهان بیش از ۵۰۰۰ میلیون یورو باشد و
ب. مجموع گردش مالی هر یک از حداقل دو شرکت مربوطه در سطح جامعه بیش از ۲۵۰ میلیون یورو
باشد، مگر اینکه هر یک از شرکت‌های مربوطه بیش از دو سوم کل گردش مالی خود را در سطح جامعه در
یک کشور عضو به دست آورند.

۳. در صورتی که تمرکز با مبالغ تعیین شده در بند ۲ برآورده نگردد، در صورتی یک بعد اتحادیه‌ای ایجاد
می‌گردد که در آن:

الف. مجموع گردش مالی کل شرکت‌های مربوطه در سراسر جهان بیش از ۲۵۰۰ میلیون یورو باشد؛
ب. در هر یک از حداقل سه کشور عضو، مجموع گردش مالی کلیه شرکت‌های مربوطه بیش از ۱۰۰
میلیون یورو باشد؛

ج. در هر یک از حداقل سه کشور عضو که به منظور بند (ب) گنجانده شده است، مجموع گردش
مالی هر یک از حداقل دو شرکت مربوطه بیش از ۲۵ میلیون یورو باشد؛
د. مجموع گردش مالی هر یک از حداقل دو شرکت مربوطه در سطح جامعه بیش از ۱۰۰ میلیون یورو
باشد، مگر اینکه هر یک از مؤسسات مربوطه بیش از دو سوم کل گردش مالی خود را در سطح جامعه در
یک کشور عضو به دست آورد.»

شایان ذکر است در ۲۶ مارس ۲۰۲۱، کمیسیون اروپا دستورالعملی را منتشر نمود که بر اساس آن به‌طور
قابل توجهی دامنه قضایی کمیسیون افزایش یافته و ممکن است تا آنجا پیش رود که در غیاب برآورده گردیدن
گردش مالی کافی (بعد اتحادیه‌ای) ادغام توسط مقامات کمیسیون مورد پذیرش قرار گیرد. تغییر اساسی در

۱. در این خصوص به ماده ۵ مقررات ادغام اتحادیه اروپا مراجعه گردد (-) [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex)
۰۱۳۹R۳۲۰۰۴A%۳content/EN/ALL/?uri=celex).

رویکرد کمیسیون در یک سخنرانی در IBA در سپتامبر ۲۰۲۰ ایجاد گردید. در این سخنرانی کمیسر وستاگر (مسئول وقت اجرای قانون رقابت اتحادیه اروپا) پرسشی را مطرح نمود مبنی بر اینکه آیا همچنان صحیح است که گردش مالی شرکت‌های تجاری در اتحادیه اروپا راه حل مناسبی برای شناسایی «ادغام‌هایی که برای رقابت مهم هستند» در نظر گرفته شوند؟ ایشان در این سخنرانی بیان نمودند که امروزه، گردش مالی یک شرکت همیشه نشان دهنده اهمیت آن در بازار نیست. در برخی از صنایع، مانند صنایع دیجیتال و داروسازی، رقابت در آینده می‌تواند به شدت به محصولات یا خدمات جدیدی بستگی داشته باشد که هنوز فروش زیادی ندارند. بر اساس اظهارات ایشان مکانیسم ارجاع ماده ۲۲ به یک یا چند کشور عضو اجازه می‌دهد تا از کمیسیون بخواهند تمرکزی را بررسی نمایند که بعد اتحادیه‌ای مقررات ادغام اتحادیه اروپا را برآورده نمی‌کند، اما الف. بر تجارت بین کشورهای عضو تأثیر می‌گذارد و ب. به‌طور قابل توجهی بر رقابت در قلمرو کشور یا کشورهای عضو درخواست کننده تمرکز تأثیر می‌گذارد (European Commission, speech 11 (september 2020).

این تصمیم کمیسیون نشان دهنده اقدام روبه جلو و بر اساس مقتضیات زمانی اتحادیه اروپا و عدم محصور ماندن این اتحادیه در قوانین خشک است که به موجب آن تصمیم به لغو محدودیت گردش مالی جهت ادغام شرکت‌های تجاری گرفته شده است.

۱-۲-۳. ارزیابی ماهوی ادغام شرکت‌های تجاری در اتحادیه اروپا

مهم‌ترین شرط ادغام پس از تحقق دو شرط قبلی: ارزیابی ماهوی است. این ارزیابی تعیین می‌کند که آیا تمرکز اعلام شده با اهداف بازار مشترک سازگاری دارد یا خیر؟

در ماده ۲ (۳) و ۲ (۴) مقررات ادغام بیان گردیده است:

۲. تمرکزی که مانع رقابت مؤثر در بازار مشترک یا بخش عمده‌ای از آن به‌ویژه در نتیجه ایجاد یا تقویت موقعیت مسلط نشود، باید با بازار مشترک سازگار اعلام گردد.

۳. تمرکزی که به‌طور قابل توجهی مانع رقابت مؤثر در بازار مشترک یا در بخش عمده‌ای از آن شود، به‌ویژه در نتیجه ایجاد یا تقویت موقعیت مسلط، ناسازگار با بازار مشترک اعلام می‌شود.

هدف از تعریف بازار هم در بعد محصول و هم در بعد جغرافیایی آن نیز شناسایی آن دسته از رقبای واقعی شرکت‌های درگیر است که می‌توانند رفتار و عملکرد آن شرکت‌ها را محدود کرده و موجب جلوگیری از عملکرد مستقل از فشار رقابتی مؤثر گردند (Commission notice on the definition of relevant market for the purposes of Community competition law, 1997: C 372/5).

مقررات ادغام اتحادیه اروپا حاوی معیارهایی است که کمیسیون باید در حین بررسی سازگاری یک تمرکز با بازار مشترک در نظر داشته باشد. سه معیار ذکر شده عبارت‌اند از: نیاز به حفظ و توسعه مؤثر رقابت در بازار مشترک، با در نظر گرفتن ساختار بازار و رقابت خارجی و موقعیت بازار شرکت‌های مربوطه و قدرت اقتصادی و مالی آن‌ها، گزینه‌های موجود برای تأمین کنندگان و استفاده کنندگان، دسترسی آن‌ها به عرضه‌ها یا بازارها، هرگونه مانع قانونی یا سایر موانع ورود، روند عرضه و تقاضا برای کالاهای مربوطه و خدمات، منافع مصرف کنندگان میانی و نهایی و توسعه پیشرفت فنی و اقتصادی به شرطی که مزیت مصرف کنندگان و مانعی برای رقابت ایجاد نمی‌کند (Willem Curfs, 2005: 33-37).

۱-۲-۴. دفاعیات احتمالی توسط شرکت‌های خواستار ادغام در اتحادیه اروپا

آخرین موضوعی که کمیسیون باید مورد توجه قرار دهد، دفاعیات احتمالی مطرح شده توسط شرکت‌های مربوطه است. ممکن است دلایل مختلفی وجود داشته باشد که بر مبنای آن شرکت‌ها استدلال کنند، اگرچه تمرکز بر اساس مقررات ادغام تحقق نیافته است، ولیکن به دلیل افزایش کارایی در سطح اتحادیه اروپا توسط کمیسیون قابل پذیرش است. ادغام در صورتی منجر به افزایش کارایی می‌گردد که اولاً به نفع مصرف کننده اروپایی بوده و ثانیاً منحصراً از ادغام ناشی شود و ثالثاً در راستی آزمایی قابل تأیید باشد. در مورد شرط نخست، منافع برای مصرف کنندگان به عنوان تضمینی تعریف می‌شود که به موجب آن شرایط مصرف کنندگان در بازار پس از ادغام بدتر نخواهد شد. علاوه بر آن اگر یک ادغام اثرات منفی مهمی ایجاد کند، افزایش بهره‌وری در نتیجه آن نیز باید مورد توجه قرار گیرد. بر اساس شرط دوم نیز کارایی باید نتیجه مستقیم ادغام باشد، در غیر این صورت آن دفاع قابل پذیرش نخواهد بود. آخرین شرط نیز قابلیت تأیید در راستی آزمایی است. کمیسیون باید بتواند مطمئن شود که کارایی‌های ادعا شده واقعاً رخ می‌دهد و به اندازه کافی قابل توجه است

تا با آسیب رقابتی که در نتیجه ادغام مورد نظر ایجاد می‌شود، مقابله کنند. اگر این سه الزام برآورده شوند، کمیسیون ممکن است تصمیم بگیرد که کارایی‌ها اثرات منفی بر رقابت در بازار مشترک را جبران می‌کنند (Willem Curfs, 2005: 33-37).

۲. ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران

در قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ و لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷، اشاره‌ای به ادغام شرکت‌های تجاری نگردیده و صرفاً در برخی قوانین به صورت پراکنده نسبت به این موضوع اشاره شده است (محمدی نیک، ۱۳۹۵: ۲۷-۲۹). این حجم از اشارات متعدد و گذرا به مبحث مهمی همچون ادغام شرکت‌های تجاری اثرات نامطلوبی را در پی خواهد داشت که شایسته دقت نظر و توجه ویژه است. البته با بررسی در قوانین مذکور می‌توان همانند اتحادیه اروپا معیار و مبنای مشخصی را جهت ادغام شرکت‌های تجاری شناسایی نمود که در ذیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲-۱. معیار حقوق ایران برای صدور مجوز ادغام

حقوق رقابت شاخه‌ای از علم حقوق است که نسبت به تنظیم فعالیت‌های ضدرقابتی و محدود نمودن فعالیت‌های تجاری که در اثر آن‌ها موقعیت مسلط^۱ یا قدرت بازاری^۲ مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند، اقدام می‌نماید (Martin, 2003: 100). حقوق رقابت به عنوان مجموعه مقرراتی که هدف آن حفظ رقابت در بازار و مقابله با بروز اعمال ضدرقابتی است، از ضروریات نظام‌های اقتصاد بازار آزاد است. در خصوص اهمیت آن در سطح اتحادیه اروپا نیز اشاره و بیان گردید که معیار «مانع چشمگیر جریان مؤثر رقابت» مؤلفه اصلی جهت شناسایی مصادیق ممنوع ادغام از دامنه مجاز آن است که توسط کمیسیون مورد بررسی قرار می‌گیرد (باقری و غفاری فارسان، ۱۳۹۱: ۸۷). به ادغام در حوزه حقوق رقابت توجه ویژه شده است، به گونه‌ای که آن را یکی از عوامل اصلی گسترش حقوق رقابت دانسته‌اند (Dabbah, 2004: 532).

1. Dominant Position

2. Market Power

در حقوق ایران نیز قانون‌گذار از اهمیت حقوق رقابت در ادغام شرکت‌ها غافل نمانده است و در مواد ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۸ به ادغام اشاره نموده است.^۱ نکته‌ای که از توجه به مواد فوق حاصل می‌شود این است که در قانون رقابت ایران تملک و ادغام از یکدیگر تفکیک و رژیم حقوقی جداگانه‌ای برای هریک از آن‌ها در نظر گرفته شده است، درحالی که در حقوق اتحادیه اروپا هر دو عنوان ادغام و تملک تحت رژیم حقوقی واحد قرار گرفته‌اند. قانون رقابت ایران معیار اخلاص در رقابت را برای تمیز تملک‌های مضر انتخاب نموده و در مورد ادغام‌ها نیز در ماده ۴۸ به معرفی معیارهای «وقوع رویه‌های تجاری غیرمنصفانه، افزایش غیرمتعارف قیمت در نتیجه ادغام، ایجاد تمرکز شدید و ایجاد بنگاه کنترل‌کننده» روی آورده است (صفیان بلداجی و حیدری، ۲۰۱۶: ۱۵-۱۷). ادغام به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی گسترش حقوق رقابت که نه تنها موجب کاهش رقابت نیست بلکه از طریق ارتقای کارایی بنگاه‌های اقتصادی، افزایش رفاه عمومی و شتاب بخشی به رشد اقتصاد، موجب افزایش رقابت نیز می‌شود (حکیم جواد و پاسبان، ۱۴۰۱: ۱۱۲)، مبحث جدیدی است که خلأ آن در قانون تجارت مشهود است.

قابل ذکر است که در فصل سوم لایحه جدید قانون تجارت مصوب ۱۴۰۳ مجلس شورای اسلامی و از مواد ۹۱۶ الی ۹۴۳ به تفصیل به بررسی ادغام شرکت‌ها پرداخته شده که تاکنون به تأیید شورای نگهبان نرسیده و اجرائی نگردیده است. در ماده ۹۱۸ قانون مذکور صراحتاً تأکید شده است که ادغام شرکت‌ها باید با رعایت احکام قانونی رقابت و منع انحصار انجام شود و در برخی موارد مشخص أخذ مجوز از شورای رقابت را الزامی دانسته است. بر اساس ماده ۶۲ قانون سیاست‌های کلی اصل ۴۴ شورای رقابت تنها مرجع رسیدگی به رویه‌های ضد رقابتی است که مکلف است راساً یا بر اساس درخواست هر ذینفعی در خصوص رویه‌های ضد رقابتی از جمله ادغام‌های ضد رقابتی بررسی و تصمیم‌گیری نماید. البته به موجب قوانین اجرائی حال حاضر نظام حقوقی ایران، أخذ مجوز از شورای رقابت پیش از ادغام الزامی نیست، اما به موجب ماده ۴۹

۱. بر اساس بند ۱۶ ماده ۱ اصل ۴۴ قانون اساسی و واگذاری فعالیت‌ها و بنگاه‌های دولتی به بخش غیردولتی ادغام عبارت است از «اقدامی که بر اساس آن یک یا چند شرکت ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت حقوقی واحدی تشکیل دهند یا در شخصیت دیگری محو گردند.»

قانون سیاست‌های کلی اصل ۴۴ امکان أخذ تکلیف پیش از ادغام برای شرکت‌ها و بنگاه‌ها فراهم گردیده است. قابل ذکر است پس از اجرائی گردیدن لایحه جدید قانون تجارت مصوب ۱۴۰۳ نیز أخذ مجوز از شورای رقابت جز در برخی موارد خاص همچنان الزامی نخواهد بود.

۲-۲. مراحل و تشریفات ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران

به رغم تحولات فراوان در عرصه اقتصاد و تجارت، به جز اصلاحات انجام شده در سال ۱۳۴۷ در خصوص شرکت‌های سهامی، تغییر و به‌روزرسانی در قانون تجارت صورت پذیرفته است. لذا ضرورت تکمیل قانون تجارت و به‌روز کردن آن امری آشکار است و دولت نیز در این راستا نسبت به تدوین لایحه قانون تجارت اقدام و از ماده ۸۰۳ تا ۸۳۴ لایحه تجارت سال ۱۳۸۴ و از ماده ۵۹۰ تا ۶۱۶ لایحه تجارت سال ۱۳۹۰ و از ماده ۹۱۶ تا ۹۴۳ لایحه تجارت سال ۱۴۰۳، به ادغام شرکت‌های تجاری اشاره و مراحل و شرایط ادغام شرکت‌های تجاری که عبارت است از: تهیه و تصویب طرح مشترک ادغام توسط مدیران شرکت و همچنین تفویض این اختیار به مجمع عمومی فوق‌العاده در صورت اشاره در اساسنامه شرکت (ماده ۹۲۶ الی ۹۲۸ لایحه ۱۴۰۳)؛ آگهی طرح مشترک ادغام ظرف مدت ۱۵ روز از تاریخ تصویب آن (ماده ۹۲۸ لایحه ۱۴۰۳)؛ ثبت ادغام در مرجع ثبت شرکت‌ها (ماده ۹۳۷ لایحه ۱۴۰۳) را بیان نموده است که به دلیل عدم تصویب و تأیید آن لوایح از سوی شورای نگهبان آن قوانین قابلیت اجرائی نیافته‌اند.

در مورد تصمیم‌گیری در خصوص ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران، برخلاف قوانین اروپایی که در اختیار نهادهای شرکت قرار داده شده است و همچنین شرکت‌های تعاونی که بر اساس ماده ۹۶ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰ در اختیار مجمع عمومی فوق‌العاده شرکت‌ها قرار داده شده است، مقرراتی وضع نگردیده است. به دلیل همین خلأ قانونی در خصوص این مهم نظرات مختلفی توسط نویسندگان حقوقی مطرح گردیده است. نظر نخست این است که ادغام در تمام شرکت‌های تجاری ملازمه با افزایش تعهدات شرکای شرکت ندارد تا نیاز به تصویب همه شرکای شرکت باشد، بلکه در این مورد باید بین شرکت‌های شخص با سرمایه، قائل به تفکیک شد. بنابراین در مورد شرکت‌های سهامی که دارای مجامع عمومی می‌باشند می‌توان از وحدت ملاک ماده ۵۳ قانون بخش اقتصاد تعاونی استفاده کرد و تصمیم‌گیری

در این مورد را از اختیارات مجمع عمومی فوق‌العاده در نظر گرفت. اما در مورد سایر شرکت‌های تجاری مانند شرکت‌های تضامنی و نسبی که تشکیل مجمع عمومی الزامی نیست تصمیم‌گیری در مورد ادغام به عهده شرکا است و از آنجا که در این شرکت‌ها، ادغام به‌طور معمول ملازم با افزایش تعهدات شرکا در مقابل اشخاص ثالث است.

لذا به نظر می‌رسد در مورد ادغام باید به اتفاق آراء تصمیم گرفته شود، زیرا اگر در شرکت‌های سرمایه مانند سهامی نمی‌توان تعهدات شرکا را بدون رضایت آن‌ها افزایش داد در شرکت‌های شخص باید به‌طریق‌اولی این چنین باشد، مگر اینکه در شرکت‌نامه یا اساسنامه ترتیب دیگری مقرر شده باشد. اما در شرکت‌های با مسئولیت محدود که قانون‌گذار نحوه تصمیم‌گیری را با توجه به موضوع مورد نظر متفاوت بیان کرده است، ادغام شرکت را باید جزو موضوعات مهم شرکت و در ردیف انحلال در نظر گرفت که باید به اکثریت عددی شرکا که لااقل سه ربع سرمایه را نیز دارا باشند به عمل می‌آید. در مقابل این نظر می‌توان بیان نمود به جهت عدم تصویب لایحه قانون تجارت تا زمان نگارش این مقاله و همچنین با استناد به ماده ۹۴ لایحه قانونی ۱۳۴۷ این مهم در اختیار مجامع عمومی نبوده و رضایت کلیه شرکایی که قصد ادغام یا تجزیه را دارند الزامی است. لذا در صورت عدم رضایت کلیه شرکا الزاماً باید شرکت‌هایی که قصد تجزیه و ادغام را دارند با تصمیم مجمع عمومی منحل و پس از تصفیه اموال دو شرکت، شرکت جدیدی را ایجاد نمایند (اسکینی، ۱۳۹۳: ۵۵-۵۶) که با توجه به شرایط کنونی اقتصادی و توسعه شتابان صنعت و فناوری و همچنین طولانی و هزینه‌بر بودن این شیوه مورد پسند و عقلانی نیست و تصویب و اجرایی گردیدن هرچه سریع‌تر لایحه قانون تجارت جهت پر کردن بسیاری از خلأهای قانونی الزامی به نظر می‌رسد.

۲-۳. ماهیت و آثار ادغام شرکت‌های تجاری

ادغام شرکت‌های تجاری آثار و پیامدهای متعددی را در پی خواهد داشت، ولیکن جهت بررسی این آثار و پیامدها بدو باید ماهیت ادغام شرکت‌های تجاری بررسی و مشخص گردد.

۲-۳-۱. ماهیت ادغام شرکت‌های تجاری

در خصوص ماهیت ادغام شرکت‌های تجاری اختلاف نظر وجود دارد. برخی نویسندگان حقوقی ماهیت ادغام را بیع و معاوضه و برخی آن را دارای ماهیتی مرکب از بیع و تبدیل تعهد و برخی نیز آن را حواله برشمرده‌اند (رضوی و دیگران، ۱۳۹۸: ۶ و تفرشی و بیگی حبیب‌آبادی، ۱۳۸۰: ۸۸-۸۹). ولیکن باید پذیرفت که از لحاظ ماهیتی در ادغام، شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام شونده از بین می‌روند و تمامی تعهدات، حقوق و دیون شرکت‌های ادغام شونده به شرکت جدید و یا شرکت ادغام پذیرنده منتقل می‌شود (کرم زاده و نیکخواه سرنقی، ۱۴۰۰: ۳۴۴) و سهامداران و یا دارندگان سهم‌الشرکه یا شرکت‌های تجاری محو شده مالک عوض تعیین شده در قرارداد می‌گردند (میرمحمد و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۷۴). لذا می‌توان ادغام شرکت‌های تجاری را در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی جزء عقود غیرمعین دانست. ولیکن ایرادی که بر این نظریه مترتب شده است، این است که بر اساس اصل نسبی بودن قراردادها، آثار ادغام شرکت‌ها باید صرفاً نسبت به طرفین ادغام اثرگذار باشد، درحالی‌که این گونه نیست و ادغام نسبت به اشخاص ثالث ازجمله طلبکاران شرکت نیز اثرگذار است. در پاسخ به این ایراد می‌توان با استناد به ماده ۱۴ اصلاح آیین‌نامه اجرائی قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بخش الف ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم بیان نمود که ادغام یک قرارداد خصوصی بر اساس ماده ۱۰ است و تسری آن نسبت به اشخاص ثالث ناشی از حکم صریح قانون است و ایرادی بر آن متصور نیست (رضوی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۵-۲۸). بنابراین به دلیل شرایط خاص ادغام شرکت‌های تجاری و عدم امکان مترتب نمودن قالب عقود معین نسبت به شرکت‌های تجاری و همچنین با توجه به سکوت قانونی و برای برون‌رفت از معضل حادث شده، می‌توان ادغام شرکت‌های تجاری را در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی جزء عقود غیرمعین تلقی و احکام خاصی را بر آن جاری نمود.

۲-۳-۲. آثار ادغام شرکت‌های تجاری

ادغام شرکت‌های تجاری که منجر به انحلال شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام شونده بدون تصفیه آن می‌گردد، علاوه بر آثار اقتصادی متعددی که بر جای می‌گذارد، بر شرکت‌های دخیل در فرآیند ادغام،

خصوصاً شرکت ادغام شونده و سهام و سهم‌الشرکه آنان و همچنین بر اشخاص ثالث اثرگذار خواهد بود که در ذیل به بررسی آن پرداخته خواهد شد.

۲-۳-۱. آثار ادغام شرکت‌های تجاری بر شرکت‌های دخیل در فرآیند ادغام

از آثار مهم ادغام شرکت‌های تجاری با استناد به ماده ۹۴ لایحه قانونی ۱۳۴۷ محو شخصیت حقوقی شرکت ادغام شونده، انحلال آن شرکت و انتقال کلیه حقوق و تعهدات به شرکت ادغام کننده است. در ادغام شرکت‌های تجاری در صورت عدم رضایت کلیه شرکا، باید با تصمیم مجمع عمومی، شرکت‌هایی که قصد ادغام دارند منحل و پس از تصفیه اموال دو شرکت، شرکت جدیدی را ایجاد نمایند (دانشور حکیمی میدی و عاشوری، ۱۳۹۴: ۳۹-۴۰). درواقع پس از ادغام، شرکت ادغام کننده جانشین و قائم‌مقام شرکت ادغام شونده گردیده و کلیه حقوق و تعهدات به شرکت ادغام کننده منتقل می‌گردد و همچنین منجر به از دست دادن استقلال مدیریتی شرکت ادغام شونده به نفع شرکت ادغام کننده می‌شود که به موجب همین قائم‌مقامی موظف به تغییر اساسنامه و یا تصویب اساسنامه جدید است.

۲-۳-۲. آثار ادغام شرکت‌های تجاری بر سهام و یا سهم‌الشرکه

در حالت معمولی پس از انحلال شخصیت حقوقی شرکت تجاری و تصفیه کلیه دیون و انجام کلیه تعهدات، باقی‌مانده اموال شرکت میان صاحبان سهام تقسیم می‌گردد، ولیکن در ادغام شرکت‌های تجاری شرایط متفاوتی حاکم است که موجب انحلال شرکت ادغام شونده بدون تصفیه آن می‌شود. ادغام شرکت‌های تجاری غالباً بر سهام و سهم‌الشرکه شرکت ادغام کننده تأثیری نخواهد داشت و اکثراً بر سهام یا سهم‌الشرکه شرکت‌های ادغام شونده تأثیر می‌گذارد. زیرا همان‌گونه که بیان گردید ادغام شرکت‌های تجاری موجب محو شخصیت حقوقی شرکت ادغام شونده، انحلال آن شرکت و انتقال کلیه حقوق و تعهدات به شرکت ادغام کننده می‌گردد.

۳-۲-۳. آثار ادغام شرکت‌های تجاری بر اشخاص ثالث

ادغام شرکت‌های تجاری بر اشخاص ثالث از جمله طلبکاران و دارندگان اوراق قرضه بسیار تاثیرگذار خواهد بود، ولیکن قانون‌گذار از توجه به این مهم غفلت نموده و در قانون تجارت اشاره‌ای نسبت به آن نکرده است. البته در ماده ۹۲۹ لایحه تجارت مصوب سال ۱۴۰۳ نسبت به این موضوع اشاره شده است، ولیکن به دلیل عدم تصویب آن تا زمان نگارش این مقاله قابلیت اجرایی ندارد. بر اساس ماده فوق هر یک از دارندگان اوراق بهادار غیر از سهام و یا بستانکاران شرکت که منشأ طلب آن‌ها قبل از تاریخ نشر آخرین آگهی مذکور در ماده (۹۲۸) این قانون باشد، می‌توانند تا دو ماه از تاریخ نشر آخرین آگهی، اعتراض خود را در مورد ادغام یا تجزیه به شرکت و در صورت عدم حصول نتیجه به دادگاه تقدیم کنند.

در مهلت مذکور در ماده ۹۲۸ قانون فوق‌الذکر و همچنین در صورتی که اعتراضی شده و وثیقه کافی برای پرداخت طلب معترض تودیع نشده باشد، ادغام یا تجزیه ممنوع است، مگر اینکه رأی قطعی درباره رد اعتراض موضوع ماده ۹۲۹ این قانون از سوی دادگاه صادر شده باشد. از دیگر اشخاصی که از ادغام شرکت تأثیر می‌پذیرند می‌توان به نیروی انسانی، مستخدمان، مزدگیران، کارمندان و کارگران شرکت ادغام شونده اشاره نمود. در قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ و همچنین لایحه قانون تجارت ۱۳۴۷ به این موضوع هیچ‌گونه اشاره‌ای نگردیده است، ولیکن قانون‌گذار در بند «الف» ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به این موضوع اشاره و به موجب آن شرکت ادغام‌کننده را مکلف به، به کارگیری نیروهای انسانی شرکت ادغام شونده نموده است و در صورت مواجهه با مازاد نیروی انسانی نیز بیمه بیکاری و یا در صورت عدم تمایل کارکنان با بیمه بیکاری به بازخرید ایشان اشاره نموده است. بنابراین اگرچه ادغام به عنوان راهکاری مؤثر در بازسازی شرکت‌های تجاری در بیشتر نظام‌های مهم حقوقی به رسمیت شناخته شده است، حقوق ایران در این زمینه در آغاز راه خود قرار دارد و در برخی قوانین به صورت مختصر و پراکنده نسبت به این موضوع اشاره گردیده و تاکنون قانونی جامع و واحد در این خصوص تصویب نگردیده است. البته گام‌های مثبتی در سال‌های اخیر در این خصوص با تدوین لایحه قانون تجارت ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ و ۱۴۰۳ برداشته شده، ولیکن این لوایح تاکنون تصویب و به مرحله اجرا در نیامده‌اند.

شایان ذکر است علی‌رغم تفاوت‌هایی که میان حقوق ایران و اتحادیه اروپا جهت انجام تشریفات و تصمیم‌گیری در خصوص ادغام شرکت‌های تجاری وجود دارد، باید توجه نمود که در هر دو نظام حقوقی معیار و مبنای اساسی جهت ادغام شرکت‌های تجاری حفظ رقابت در بازار و مقابله با بروز اعمال ضدرقابتی است. در حقوق اتحادیه اروپا در مقررات ادغام EC و در حقوق ایران مواد ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۸ و همچنین در مواد ۹۱۶ الی ۹۴۳ لایحه تجارت ۱۴۰۳ به آن اشاره گردیده است که همین موضوع نشان می‌دهد که هر دو نظام حقوقی هدف نسبتاً یکسان و واحدی را جهت ادغام شرکت‌های تجاری مدنظر قرار داده‌اند.

نتیجه‌گیری

علی‌رغم مزایای متعددی که می‌توان در خصوص ادغام شرکت‌های تجاری برشمرد، ولیکن می‌توان آن را یکی از عوامل مهم ایجاد اختلال در رقابت نیز دانست. با وجود اهمیت ادغام شرکت‌های تجاری، حقوق ایران در این زمینه در آغاز راه خود قرار دارد و تاکنون قانونی جامع و واحد در این خصوص تصویب نگردیده است. البته عدم قید محدودیت گردش مالی از نقاط قوت ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران محسوب می‌گردد که در حقوق اتحادیه اروپا در سال‌های اخیر به اهمیت آن پی برده‌اند و رهنمودی در این خصوص تدوین نموده‌اند. شایان ذکر است در هر دو نظام حقوقی معیار و مبنا و هدف اساسی جهت ادغام شرکت‌های تجاری، حفظ رقابت در بازار و مقابله با بروز اعمال ضدرقابتی است که در هر دو نظام حقوقی نسبت به این مهم اشاره و قوانین بر مبنای رعایت همین موضوع تدوین گردیده است.

لذا پیشنهاد می‌گردد علاوه بر تدوین مقررات ادغام بر اساس نیازهای روز و تسریع در تصویب و اجرائی گردیدن لایحه قانون تجارت، همانند حقوق انگلیس و یا حقوق اتحادیه اروپا، در حقوق ایران نیز برای مرجع قضایی صلاحیت تصویب و اجرائی نمودن ادغام صادر گردد. همچنین پیشنهاد می‌گردد سیستم حقوقی ایران بهتر است تا با الگوبرداری و بهره‌برداری از قوانین کشورهای پیشرو در این زمینه نسبت به تطبیق قواعد داخلی با قوانین آن کشورها و اصلاح و یا تغییر قوانین قدیمی و یا در صورت لزوم تدوین قوانین جدید و

علی‌الخصوص تصویب لوایح قانون تجارت اقدام نمایند و از اشاره به ادغام شرکت‌های تجاری در قوانین مختلف و مجزا و به صورت پراکنده خودداری نمایند.

فهرست منابع

- اسعدی نژاد، احمدرضا (۱۳۹۲). **دگرگونی نهاد ادغام شرکت‌ها در حقوق ایران و تطبیق آن با حقوق انگلیس**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- اسکینی، ربیعا (۱۳۹۳). **حقوق تجارت (شرکت‌های تجاری)**، جلد ۱، چاپ ۲۰، تهران: انتشارات سمت.
- باقری، محمود و غفاری فارسانی، بهنام (۱۳۹۱). «قلمرو حقوق رقابت از حیث اشخاص مشمول»، **فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی**، دوره ۱۷، شماره ۸۷.
- بیگی حبیب‌آبادی، احمد (۱۳۸۷). «نقد و بررسی ادغام شرکت‌های تجاری در لایحه قانون تجارت»، **مجله پژوهش‌های حقوقی**، شماره ۱۴.
- پاسبان، محمدرضا (۱۳۹۱). «دگرگونی در نهاد ادغام شرکت‌های تجاری، نقد قانون برنامه پنجم توسعه»، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، دوره ۱۵، شماره ۵۹.
- تفرشی، محمد عیسی و بیگی حبیب‌آبادی، احمد (۱۳۸۰). «تعریف و ماهیت حقوقی ادغام واقعی (قانونی) شرکت‌های سهامی»، **مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز**، دوره ۱۷، شماره ۱.
- جعفری صامت، امیر (۱۳۹۳). **جنبه‌های حقوقی ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران**، چاپ اول، تهران: شهر دانش.
- حقیقت، صبا (۱۳۸۷). «ادغام شرکت‌های تجاری از منظر قوانین ایران»، **پژوهش‌های حقوقی**، دوره ۷، شماره ۱۴.
- حکیم جواد، احمد و پاسبان، محمدرضا (۱۴۰۱). «بررسی تطبیقی مقررات شکلی کنترل ادغام شرکت‌ها از منظر حقوق رقابت در نظام‌های حقوقی انگلستان و ایران»، **مجلس و راهبرد**، سال ۲۹، شماره ۱۱۲.
- دانشور حکیمی میبدی، نادیا و عاشوری، مهدی، (۱۳۹۴). «مطالعه تطبیقی ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و کانادا»، **نخستین کنگره بین‌المللی حقوق ایران**.
- رضوی، سید علی؛ رضوی، سید محمد و پاسبان، محمدرضا (۱۳۹۸). «ماهیت حقوقی ادغام شرکت‌های تجاری» **مطالعه تطبیقی در فقه امامیه و حقوق ایران و مصر**، **آموزه‌های فقه مدنی**، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۳.
- صفیان بلداجی، رضا و حیدری، الهام (۱۳۹۴). «ادغام از نگاه حقوق رقابت و حقوق شرکت‌ها»، **کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری**، دوره ۲.
- عاشوری، مهدی؛ کاویار، حسین و بان، سحر (۱۴۰۰) **تابعیت گروه شرکت‌ها در حقوق فرانسه، اتحادیه اروپا و ایران، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب**، سال ۸، شماره ۲.

کرم زاده، پریا و نیکخواه سرنقی، رضا (۱۴۰۰). «ضمانت اجرای ممنوعه ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و انگلستان»، **فصلنامه علمی تحقیقات حقوقی آزاد**، دوره ۱۴، شماره ۵۲.

گودرزپور، شاهرخ (۱۳۹۶). **ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و فرانسه**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

مجاهد، افشین (۱۴۰۰). «رویکردی تطبیقی بر آثار ادغام شرکت‌های تجاری»، **دوفصلنامه تمدن حقوقی**، دوره ۴، شماره ۸.

محمدی نیک، محمد (۱۳۹۵). **ادغام شرکت‌ها در حقوق ایران و انگلستان**، چاپ اول، تهران: نشر میزان.
میرمحمد، حمیدرضا؛ منتظر، مهدی و ابراهیمی، سید نصراله (۱۴۰۱). «افول یا ظهور شخصیت حقوقی شرکت‌های تجاری در فرآیند ادغام و تملک با رویکردی تطبیقی در حقوق انگلیس»، **فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری**، دوره ۱۱، شماره ۲، پیاپی ۴۲.

References

- Martin, E. A. (2006). *A dictionary of law* (6th ed.). Oxford University Press.
- Bernhardt, L. (2020). Common factors of withdrawn and prohibited merger cases in the European Union (Diskussionspapier No. 184). Helmut Schmidt University Hamburg. <https://www.hsu-hh.de/fgvwl/wp-content/uploads/sites/572/2020/10/WP184.pdf>
- Chernenko, N., Moiseienko, T., Korohodova, O., & Hlushchenko, H. (2021). Analysis of mergers and acquisitions between 2009 and 2020. *Revista Galega de Economía*, 30(4), 1-18. <https://revistas.usc.gal/index.php/rge/article/view/7558>
- Cini, V. (2004). *Business and legal aspects of cross-border M&A under scrutiny of the Merger Regulation 4064/89/EEC* (Master's thesis, Lund University).
- Commission Notice on the definition of relevant market for the purposes of Community competition law. (1997). *Official Journal of the European Communities*. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997Y1209\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997Y1209(01))
- Dabbah, M. M. (2004). *EC and UK competition law: Commentary, cases and materials* (1st ed.). Cambridge University Press.
- Decker, C. (2009). *Economics and the enforcement of European competition law*. Edward Elgar.
- Sachinidou, A. D. (2020). *Protection of creditors and minority shareholders in cross-border mergers* (Master of Laws thesis, International Hellenic University). <https://repository.ihu.edu.gr/xmlui/bitstream/handle/11544/29568/Anastasia%20Sachinidou%201104170044.pdf>
- Duso, T., Gugler, K., & Yurtoglu, B. B. (2011). How effective is European merger control? *European Economic Review*, 55(7), 980-1006.
- European Commission. (2020, September 11). *The future of EU merger control* [Speech]. https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/destaer/announcements/future-eu-merger-control_en
- Faizan Malik, M., Ahmad Anuar, M., Khan, S., & Khan, K. (2014). Mergers and acquisitions: A conceptual review. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 4(2), 520-533.

- Fugina, K. (2006). Merger control review in the United States and the European Union: Working towards conflict resolution. *Northwestern Journal of International Law & Business*, 26(2), 471-492.
- Hampton, J. J. (1990). *Financial decision making: Concepts, problems, and cases* (4th ed.). Prentice Hall of India.
- Kigwiru, V. (2020). *The European Union's jurisdiction in merger regulation*. SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3534986
- Mammadov, R. (2022). *EU merger control in online platforms: Unilateral competitive effects* (JAEN 48 Course Thesis, Lund University).
- Metaxas, G., Giles, M., Larson, L., & McDavid, J. (2006). Merger reviews in the US and the EU: A comparative overview. Hogan & Hartson LLP. https://www.hoganlovells.com/~media/hoganlovells/pdf/publication/2206globalisation_pdf.pdf
- Neuhauser, K. L. (2007). Mergers and acquisitions: A global view. In *Mergers and acquisitions: A global view* (Chap. 1). Palgrave Macmillan.
- Ovaskainen, E. (2023). *The effects of the revised approach to Article 22 EUMR on the M&A activities of the largest digital firms* (Master's thesis, Aix-Marseille University). <https://emle.org/wp-content/uploads/2023/11/EMLE-Thesis-Ovaskainen-Emmi-1.pdf>
- Parisi, J. (2010). *A simple guide to the EC Merger Regulation*. <https://www.ftc.gov/system/files/attachments/key-speeches-presentations/ecmergerregsimpleguide.pdf>
- Riesenkampf, A. (2004). New EC merger control test under Article 2 of the Merger Control Regulation. *Northwestern Journal of International Law & Business*, 24(3), 715-727.
- Rodger, B. J., & MacCulloch, A. (2009). *Competition law and policy in the EC and UK* (4th ed.). Routledge-Cavendish.
- Saparevska, H. (2023). *Exploring the impact of mergers on innovation: An empirical analysis* (Master's thesis, Tilburg School of Economics and Management). <https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=167344>
- Thatcher, M. (2014). European Commission merger control: Combining competition and the creation of larger European firms. *European Journal of Political Research*, 53(3), 443-464.
- The European Union. (2016). *Public interest considerations in merger control* (Working Party No. 3 on Co-operation and Enforcement).
- Todino, M., Fattori, P., & Pera, A. (2012). European Union. In *The merger control review* (3rd ed., Chap. 16). Law Business Research. https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDF/15_European_Union.pdf
- Vande Walle, S. (2021, May 12). *Remedies in EU merger control: An essential guide*. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=3782333>
- Willem Curfs, S. (2005). *A comparative analysis of the regulation of mergers in Canada and the European Union* (Master of Laws thesis, McGill University).
- Wood, R. (2000). *The demography of Victorian England and Wales*. Cambridge University Press.
- Yang, E., & Zarin, S. (2011). *Mergers and acquisitions: Hostile takeovers and defense strategies against them* (Bachelor's thesis, University of Gothenburg).

In Persian

- Asadinejad, A. R. (2013). *The evolution of the legal institution of corporate mergers in Iranian law and a comparison with English law* (Master's thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch). [In Persian]

- Eskini, R. (2014). *Commercial law (Commercial companies)* (Vol. 1, 20th ed.). Tehran: SAMT Publications. [In Persian]
- Bagheri, M., & Ghaffari Farsani, B. (2012). The scope of competition law with respect to covered entities. *Commercial Research Journal*, 17(87). [In Persian]
- Beigi Habibabadi, A. (2008). A critical analysis of corporate mergers in the Draft Commercial Code. *Legal Research Journal*, (14). [In Persian]
- Pasban, M. R. (2012). Developments in the legal institution of corporate mergers: A critique of the Fifth Development Plan Act. *Legal Research Quarterly*, 15(59). [In Persian]
- Tafreshi, M. I., & Beigi Habibabadi, A. (2001). The definition and legal nature of true (statutory) mergers of joint-stock companies. *Journal of Social Sciences and Humanities of Shiraz University*, 17(1). [In Persian]
- Jafari Samet, A. (2014). *Legal aspects of corporate mergers in Iranian law* (1st ed.). Tehran: Shahr-e Danesh Publications. [In Persian]
- Haghighat, S. (2008). Corporate mergers from the perspective of Iranian legislation. *Legal Research Journal*, 7(14). [In Persian]
- Hakim Javadi, A., & Pasban, M. R. (2022). A comparative study of the procedural rules governing merger control from the perspective of competition law in the legal systems of England and Iran. *Majles and Strategy*, 29(112). [In Persian]
- Daneshvar Hakimi Meybodi, N., & Ashouri, M. (2015). A comparative study of corporate mergers in Iranian and Canadian law. In *Proceedings of the First International Congress on Iranian Law*. [In Persian]
- Razavi, S. A., Razavi, S. M., & Pasban, M. R. (2019). The legal nature of corporate mergers: A comparative study in Imamiyyah jurisprudence and the laws of Iran and Egypt. *Teachings of Civil Jurisprudence*, (3). Razavi University of Islamic Sciences. [In Persian]
- Safian Baldaji, R., & Heydari, E. (2015). Mergers from the perspective of competition law and company law. In *Proceedings of the Second International Conference on Modern Research in Management, Economics and Accounting*. [In Persian]
- Ashouri, M., Kaviyar, H., & Ban, S. (2021). The nationality of corporate groups in the laws of France, the European Union, and Iran. *Comparative Research on Islamic and Western Law*, 8(2). [In Persian]
- Karamzadeh, P., & Nikkhah Saranqi, R. (2021). Legal sanctions for prohibited corporate mergers in Iranian and English law. *Open Legal Research Quarterly*, 14(52). [In Persian]
- Goodarzpour, S. (2017). *Corporate mergers in Iranian and French law* (Master's thesis, Islamic Azad University, Marvdasht Branch). [In Persian]
- Mojahed, A. (2021). A comparative approach to the legal effects of corporate mergers. *Legal Civilization*, 4(8). [In Persian]
- Mohammadi Nik, M. (2016). *Corporate mergers in Iranian and English law* (1st ed.). Tehran: Mizan Publications. [In Persian]
- Mirmohammad, H. R., Montazer, M., & Ebrahimi, S. N. (2022). The decline or emergence of the legal personality of commercial companies in merger and acquisition transactions: A comparative study with reference to English law. *Investment Knowledge Quarterly*, 11(2), Serial No. 42. [In Persian]